

„Fasiszták, reakciósok”

A Rádióhoz érkezők kívánságát, a 14 pont beolvasását megtagadta a vezetőség. Este nyolc órakor ezzel szemben felhangzott Gerő Ernő (Rákosi utódja a párt élén - Sz. A.) beígért beszéde, amelynek lényege, hogy „pártszervezeteink fegyvelmeztelen, teljes egységben lépjenek fel minden kísérlettel, nacionalista kűtmérgezéssel, provokációval szemben”, s hogy... nem engedhető meg „rést ütni a szocializmus épületén, s majd utat nyitni a kapitalizmusnak”. A beszéd olaj volt a tűzre, s ez volt az igazi provokáció a hatalom részéről. Már 1945-kor az ÁVH riasztólövessel akarta távol tartani a tömeget, amely elszánta magát az épület megszállására. Megerősítették a Rádió épületének őrsését. A hadsereg, a rendőrség, az ÁVH alakulatainak száma 16 főről 500-ra emelkedett. A katonaság egy része átvált, vagy átadta fegyverét az ostromlóknak - mindkét oldalon volt tehát fegyver. Este 9-re már tény volt: fegyveres felkelés tört ki. Ennek hírére Nagy Imre átment a Központi Vezetőség épületébe, ahol folyamatosan tanácskoztak. Nagy Imre a KV liberális szárnyának követelésére elfogadta a miniszterelnöki tisztelet, ugyanakkor a sztálinista dogmatikus szárny, élén Gerővel, az eseményeket ellenforradalomnak nevezte. Határozatot hoztak a szovjet csapatok segítségül hívásáról.

Megemlítendő, hogy már 23-án délelőtt fokozott harcászultságba helyezték a székesfehérvári szovjet katonai egységet. Andropov nagykövet délutáni utasítását a budapesti bevonulásról Pjotr Lascsenko altábornagy azzal hártotta el, hogy ilyen parancsot csak Moszkvából adhatnak ki. Este hat órakor megerősítették a Honvédelmi Minisztérium őrsését, majd az ország egész területén teljes harcászultságba helyezték a néphadsereg, a határőrség és az ÁVO alakulatait. (...) Gerő kérésére a HM szovjet főtáncsádója, Mihail Tyihonov a magyar fővárosba rendelte a székesfehérvári különleges gépesített hadtestet. Moszkvából kapott utasítás nyomán Székesfehérvárról, Kecskemétről és Ceglédre is elindultak a szovjet alakulatok Budapestre.

A Kremlben az SZKP KB első titkára, Hruscsov Mihail Kalinyint, a vezérkar hadművelleti csoportfőnökét nevezte ki a magyarországi csapatok főparancsnokává, aki 24-én hajnali 3 óra 30 perckor érkezett meg Budapestre. (...) „A magyar kormány kérésére az országon belül kitört politikai zavargások elleni segítségnyújtásról szóló KB-határozatnak megfelelően” őt szovjet hadosztályt helyeztek riadókészultságba. A különleges hadtest feladata volt Budapest legfontosabb objektumainak elfoglalása. Együttel Romániában állomásozó szovjet csapatokat is átirányítottak.

Október 24-én hajnali 4 óra 30 perckor a rádióban felolvasták a Minisztertanács közleményét: „Fasiszta reakciós elemek fegyveres támadást intéztek középületeink ellen, és megtámadták katonai alakulatainkat. A rend helyreállítása érdekében további intézkedésig tilos minden gyülekezés, felvonulás. A karhatalmi szervek utasítást kaptak arra, hogy a rendelet megszegőivel szemben a törvény teljes szigorával lépjenek fel.” Egy óra múlva így módosították a közleményt: „Ellenforradalmi reakciós elemek fegyveres támadást intéztek...”

Azok a pesti srácok...

24-én, a szovjet tankok megjelenése után Budapesten mindenekelőtt a szovjetek felvonulási útvonalánál alakultak ki a fegyveres ellenállás központjai. A Széna téren vagonokból és villamoskocsikból építettek barikádokat az erdélyi származású idősebb munkásember, Szabó János vezetése alatt. Innen támadták benzines palackokkal a szovjet katonákat. A csoport 28-ig tartotta magát. Ekkor a Honvédelmi Minisztérium parancsára szovjet segítséggel az őrzészlőalj elfoglalta bázisukat.

A Baross téri csoport 200 tagja környékbeli lakosokból és Pesten maradt vidékiekből verbuválódott. A járőrözésen, igazoltatáson kívül, nem bizonyítottan, az ellenük szóló per szerint, kivégzésben is részt vettek. Az sem bizonyított, hogy vezetőjük, Nickelsburg László részt vett volna a Köztársaság téri pártház ostromában.

Pesterzsébet, Soroksár egyaránt fontos felvonulási útvonalban fekszik. Budapestre irányított honvédektől szerzett fegyverekkel a szabadságharcosok itt is barikádok mögül kísérelték meg feltartóztatni a szovjet inváziót. Pester-

köz három: az Üllői útra, a Nagykörútra, a Práter utcára néző kijáratokkal, a sokemeletes épületek között a szűk utcákkal valóban bevehetetlen volt a harcokcsik számára. A mozi, a két munkásszállás, a Práter utcai iskola, a benzines palackok gyártására alkalmas benzinkút a fölkelők főhadiszállása lett. Itt pihenni is lehetett, és a sebesülteket elsősegélyben részesíthették. Október 24-én még csak ötvenen voltak, 28-án már nyolcszázan. Vezetőik - Iván Kovács László, majd a Pongráz testvérek - irányítása alatt a fölkelők Molotokoktéllokkal, benzines palackokkal semmisítették meg a harcokcsikat, a páncélozott járműveket. (...)

Ami a fegyveres központok „hadseregét” illeti: állománya mindenekelőtt a munkások, a diákok soraiból került ki. Sok volt köztük a fiatalok, ők, a pesti srácok, akik nem voltak sem reformerek, sem ideológusok, sem kiáltványok készítői, de védtek a fővárost, szembeszálltak a szovjet hadsereggel. Természetesen bajtársak voltak azok a sorkatonák, tisztek is, akik szép számban csatlakoztak a fölkelőkhöz.

A szabadságharc hőseinek nagy része ilyen pesti srácok közül toborzódott

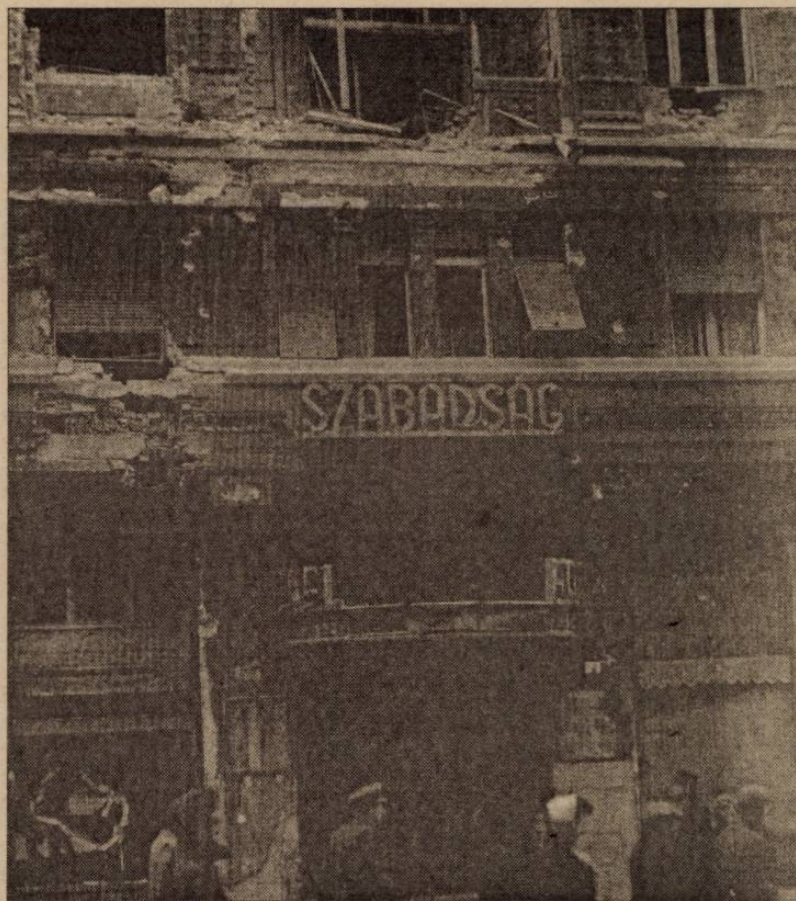
zsébet gyakorlatilag a fölkelők kezére került. Itt és Csepelen november negyediké után is súlyos harcok folytak. Marián István alezredes vezetése alatt a műgyemti fegyveresek járőrözésben vettek részt, akárcsak a Tűzoltó utcaiak. Vezetőiket, a magát tiszta bolseviknek tartó Angyal Istvánt, Csongovai Per Olafot és Szirmai Ottót (korábban a Rádió párttitkára volt) szoros szálak fűzték a lázadó írókhoz, Gátihoz, Krassóhoz, Eörsihez, Déryhez. Többször tárgyaltak Nagy Imrével - Angyal elvetette a többpártrendszer -, részt vettek a Forradalmi Karhatalmi Bizottság, a Honvédelmi Bizottmány, a Nemzetőrség felállításában.

A VII., VIII., IX. kerületek keskeny, zezgugos utcái valóságos „erődökké” alakultak át. A Corvin-

Amikor megérkezése napján, október 24-én Mikoján (szovjet kormányfőhelyettes - Sz. A.) végigjárta a várost, téves helyzetértékelést adott. Szerinte „az ellenállás kormánya le van verve, a fölkelők valamennyi tüzfészket, a rádiót felszámolták”. Megdicsérte az államvédelmiseket, mert ellenálltak a fölkelésnek, de elmarasztalta a magyar hadsereget, mert „rosszul viselkedett” - azaz sok helyen állt a fölkelők oldalára. A szovjet politikus a magyar kommunista párt súlyos tévedésének tekintette, hogy október 23-án éjjel nem engedte meg a fölkelők lövetését. Hangsúlyozta, hogy Nagy Imre is helyeselte: a magyarok kapjanak szerepet a rendzavarások felszámolásában. De a történeteket már sem ő, sem Nagy nem tudta befolylásolni.

Összeállításunk, melyet következő Figyelő oldalunkon folytatunk, a Magyar '56 - Forradalom és szabadságharc Magyarországon, hatások a Kárpát-medencében című monográfia, a Sortűzek - 1956 című dokumentumgyűjtemény és az 1956 „...Hogy legyen jel” című történelmi fényképalbum anyagaiból készült.

Válogatta, szerkesztette: SZILÁGYI ALADÁR

A Rákóczi úton széllőtt szálloda a „Szabadság” nevet viselte...

Népfelkelésből szabadságharc

24-én hajnalra állt fel az új Politikai bizottság. Mindezt 8 óra 13 perckor tudatták az ország lakosságával. Egy fél óra múlva felolvasták Nagy Imre miniszterelnök közleményét a kijárási és gyülekezési tilalomról, valamint a statáriumról. „A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa a rögtönítélő bíraskodást a népköztársaság megdöntésére irányuló cselekmények, lázadás, lázadásra való felbujtás, felhívás és szövetekezés, gyilkosság, emberölés, gyűjtögetés, robbanószerek tartása, vagy ezek felhasználásával elkövetett bűncselekmény, a közveszélyi bűncselekmények, a hatóság elleni erőszak, az engedély nélküli fegyvertartás büntette tekintetében az ország egész területére elrendeli: a rögtönítélő bíraskodás hatálya alá eső bűncselekményeket halálal kell büntetni!” Ezúttal tudatták az ország lakosságával, hogy a kormány behívta a szovjet csapatokat. (...)

Később derült ki: a behívás előtt, este 9 óra tájékában már megindultak állomáshelyeikről a szovjet alakulatok. Tűzparancsuk egyelőre nem volt, és szemmel láthatólag tájékozatlanok voltak. Egyesek azt hitték, hogy a Szezi-csatornánál járnak. Bár jelenlétüket egyelőre erődemonstrációnak, megfélemlítésnek szánták, új fejezet kezdődött a felkelés történetében. Eddig a nép fordult szembe az országot vezető kormánnyal, a párttal, erőszakszervezeteivel, azokat akarta

elsöpörni. Ettől kezdve a rákosista rendszer elleni fellépés nemzeti függetlenségi szabadságharcra alakult át. Többek véleménye szerint: ha a karhatalom nem ló a tömeg közé a Rádióval, a tüntetés nem váltott volna át fegyveres felkelésbe, s ha nem avatkoztak volna be a szovjet csapatok, akkor minden megmaradt volna belügynek. Azonban ahogy a hatalom nem mond le önként, úgy egy nagyhatalom sem ad fel érdekszférájába tartozó területeket.

A fölkelők 23-ról 24-re virradóan jelentős mennyiségű fegyverhez jutottak a Lámpagyárból, a Timót utcai fegyverraktárból, a Bem és a Beloiannisz laktanyából, a Danuvia gyárból. Fegyverszerzési célból hatoltak be a Kossuth Tűzértszti Iskolába, a Kilián, a Petőfi laktanyába. (...) Nagy Imre büntetlenséget ígért azoknak, akik leteszik a fegyvert. „Nem szabad engednünk - mondotta -, hogy vér szennyezze be szent nemzeti programunkat”. Ebben a „szózat”-ban nem használta az „ellenforradalmárokat”, „fasiszták” kifejezést. Nem úgy Kádár, aki esti beszédében mondotta: „Csak izzó haraggal lehet szólni erről a támadásról, amelyben az ellenforradalmi reakciós elemek felkeltek hazánk fővárosa ellen, népi demokratikus rendünk, a munkáosztály hatalma ellen...” A rádió 14 óra 8 perctől ismételte: aki leteszi a fegyvert, mentesül a statárium alól.

A világ egyik legszebb fővárosát a zsarnoki terror füstje fojtogatta